

Humánní/humanistická geografie Koncept místa a jeho využití ve školské praxi

Jaroslav VÁVRA

Technická univerzita v Liberci
Fakulta pedagogická
katedra geografie

www.jaroslavvavra.com

Struktura prezentace

- humánní/humanistická geografie
- koncept místa
- využití konceptu místa ve školské praxi

Lidé a místo: židovský hřbitov v učebnici

Ukázka z učebnice nakladatelství Fraus 2007
Život v našem regionu,
Pracovní učebnice, s. 32
foto i text beze změny z učebnice

Tradice židovských komunit v českých městech
V českých městech a městečkách žily po staletí komunity lidí vyznávajících židovské náboženství. V mnoha městech proto dodnes stojí synagoga, jen zřídka se zachovaly zbytky židovské čtvrtě. S židovským hřbitovem se nejčastěji můžete setkat za městem.

Ve 20. století Židé u nás významně přispěli k průmyslovému a kulturnímu rozvoji země. Za druhé světové války bylo na osmdesát tisíc českých Židů s rodinami vyvražďeno německými nacisty a jejich pomahači. Stalo se tak především v koncentračních táborech.

Vyhledej ve svém městě památky na tradiční život Židů. Fotografování: Zjisti, zda je v okolní krajině židovský hřbitov. Navštivte ho společně a vyfotografujte nejpozoruhodnější náhrobky.

Popisek u fotografie:

Prohlédni si snímek starého židovského hřbitova. Popiš typické kamenné náhrobky a pověz, v čem jsou zvláštní.

Lidé a místo: židovský hřbitov (jinak?)

- Jaká je vzájemná poloha židovského hřbitova a městské hradby?
- Kde se nachází nejbližší synagoga? Je blízko nebo daleko od hřbitova?
- Při pohledu na nápisy na náhrobcích, jaká byla zaměstnání zemřelých?
- Proč je na židovských hřbitovech, i na tomto, velké namačkání náhrobků?
- Proč se nesmí s náhrobky hýbat? Jak se tento „zákon“ projevil kromě namačkání náhrobků na sebe?
- Můžeš někdy vidět na židovském hřbitově zapálené svíčky? Jak si židé připomínají své zemřelé?
- Jaký je tvůj názor na most, který se „klené“ nad hřbitovem? Vadilo by ti, kdyby něco podobného bylo nad hrobem tvých prarodičů?
- Turnov je centrem Českého ráje. Co myslíš, proč se toto místo nazývá rájem? Pokud si takto představuješ ráj, jak si představuješ peklo? Kde podle tebe je?

Humanitní/humanistická geografie

humanistický přístup (*approach*) v rámci humánní geografie s aktivní rolí jedince/skupin. Zaměřuje se na aktivity lidí:

- vlastní uvědomování sebe sama (identita)
- tvoření/kreativita
- vytváření významů
- zkušenosti
- emoce

V centru zájmu jsou subjektivní významy, emoce a myšlenky ve vztahu k místu, prostoru, krajině, regionu, přírodě

Podle: Gregory (2000) Goodwin (2005) in: Cloke (2005)

Místo (*place*) podle AGNEWa (1987)

- poloha (*location*) – určitý bod na povrchu Země (absolutní/relativní)
- místo, (*locale*) – uspořádání a rozměr/měřítko pro každodenní činnosti a sociální interakce
- význam míst (*sense of place*) – subjektivní vnímání/hodnocení, které lidé mají o místě, včetně toho, co místo znamená pro jejich individuální a skupinovou identitu (*identity*)

Významy místa (*place*) podle CASTREEho 2003

- **bod na povrchu Země**
- ***locus*** (místo)
individuální a skupinové identity (*identity*)
- **rozměr/měřítko** (*scale*)
v něm se odehrávají každodenní praktiky
jedinců v jejich životě

Prostor, region, krajina k místu

➤ **prostor**

- *celek, který je vytvářený místy (DUNCAN 2000)*
- *sociální prostor (LEFEBVRE 1991) je velmi podobný definici místa*

➤ **region**

- *území, která zahrnují místa s podobným/shodným znakem/znaky*
- *regionalizace je geografickým ekvivalentem vědecké klasifikace, která je zaměřena na jednotlivá, individuální místa nebo územní jednotky (KNOX, MARSTONOVÁ 2004)*

➤ **krajina**

- *komplexní produkt lidských aktivit, jako komplexní společenský zdroj*
- *kolekce svědectví o našem charakteru a zkušenosti, o našich bitvách a triumfech jako lidských bytostí (KNOX, MARSTONOVÁ 2004)*
- *CÍLEK (2003): (...) Někdy rozeznáváme **duši krajiny** jako entitu spíš ženského rodu. Bývá s ní spjata mírnost, laskavost a starostlivost matky dávající chléb. [V případě místa](...) hovoříme o **duchu místa** jako spíš o mužné entitě, která organizuje, artikuluje a vtiskuje charakter místu
Duše je vždy hlavně předmětem lásky, zatímco duch předmětem poznání a zacházení.*

Význam místa (*sense of place*)

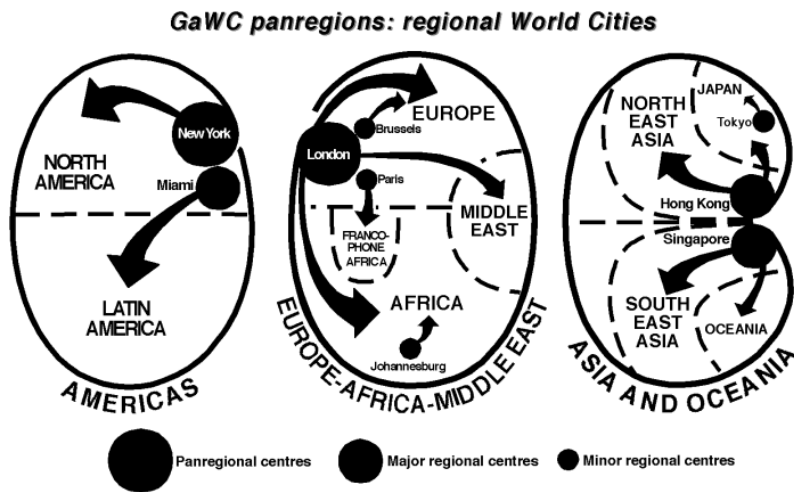
zkušenost z každodenní rutiny v důvěrně známém uspořádání umožňuje lidem sdílet celou řadu významů

- fyzický význam místa (*locale*)
 - *slovní zásoba, způsob řeči, gesta a humor, které vycházejí ze zkušenosti s přírodním prostředím, jako je vegetace a klima*
 - *vliv i na cítění a postoje lidí a na jejich smysl pro fyzický význam místa*
- význam místa (*sense of place*)
 - *pocity lidí, které jsou evokovány jako výsledek zkušenosti a paměti, které se vztahují k místu, k symbolismu, který je spojen s daným místem*

Zdroj: KNOX a MARSTONOVÁ 2004

Imaginace (*imagination*)

pomáhá porozumět do větší hloubky změnám, které se týkají rozmístění, procesům a vztahům mezi lidmi, místy a regiony (KNOX a MARSTONOVÁ 2004)
český význam imagination – představa/fantazie

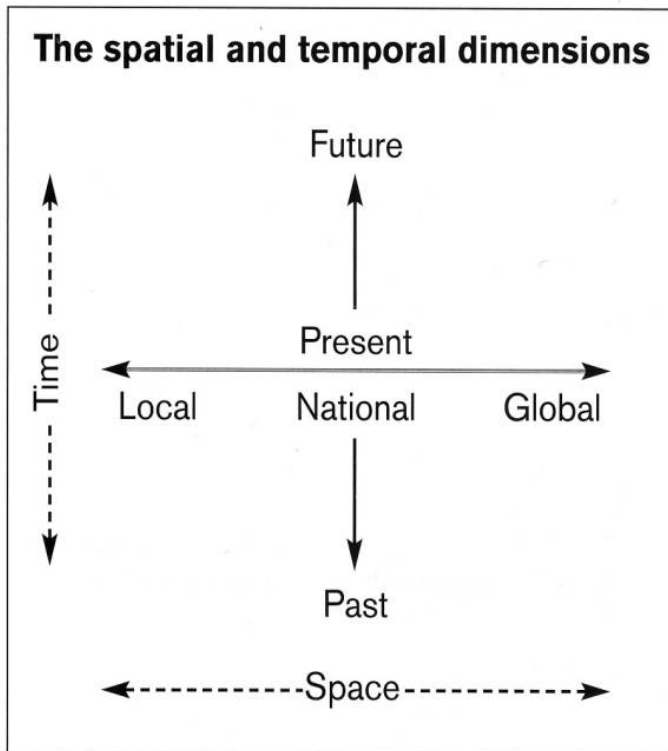

Tylor: Globalization and World Cities
 Zdroj: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb31.html> (2001)

Zdroj: <http://www.jigsawlounge.co.uk/kungfu/world/world-usa2003.html>

Prostorová a časová dimenze

Zdroj: Hicks, D. (2007) Lessons for the Future. GA Annual Conference 2007
http://www.geography.org.uk/download/GA_Conf07Hicks.ppt

Geometrická a časová dimenze prostoru (1980)

- geometrický (outside)
Lokalizační analýza (Haggett, 1965)
- psychogeometrický (inside)
Mentální mapy (Gould 1968)
- časoprostorový (outside)
Time-Geography (Hägerstrand 1970)
- časoprostorový (outside and inside)
Chronogeography? (Parkes and Thrift 1975)

Místo jako domov

- geografie je věda o Zemi a Země je domovem lidí (TUAN 1991)
- místo, kde se lidé cítí v bezpečí, relativně svobodní a je to místo, které posiluje osobní identitu (TUAN 1974)
 - **místo zvýšené péče** (*field of care*)
 - **bezpečí** (*vykonávání každodenních činností*)
 - **stabilita**
 - **zakořenění/identita** (*identity*)
 - **ztráta domova** (*chtěná/nechtěná*)

Identita

Identita: kdo jsme a čím se lišíme od těch kolem nás, at' už v našem sousedství nebo ve větší vzdálenosti

Identita: individuální / kolektivní

Esencialisté tvrdí:

- identity (třída, pohlaví, rasa, věk, schopnosti, sexualita) jsou určeny/determinovány biologicky

Sociální

konstruktivisté tvrdí:

- rozdíly v identitě mezi lidmi jsou vytvářeny širšími socioprostorovými procesy a individuálními biografiemi

Zdroj: JACKSON 2005, in: Cloke 2005

Identita, místo, vzdálenost

Místo se projevuje v identitě jedince

Příklad člověka z Benešova (u Semil): Odkud jste ?

Místo dotazu

město Semily

město Turnov

město Česká Lípa

v jižních Čechách

na Moravě

v Německu

v USA

Srozumitelná odpověď

z Benešova

z Benešova u Semil

z Podkrkonoší, u Semil

z Podkrkonoší, u Českého ráje, ze severu

z Čech, z Podkrkonoší, sever

z České republiky, severně od Prahy

z Evropy, Československo. (Praha)

Kognitivní vývoj ve vztahu k místu: prostorové myšlení

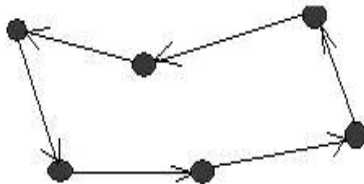
1. stupeň: Dynamické uspořádání (věk 6 - 7)

2. stupeň: Objektové uspořádání (věk 9 - 11)

3. stupeň: Figurální (obrazové) uspořádání (věk 12 - 15)

Skupiny různého věku se měly pohybovat v neznámém prostoru. Žáci byli požádáni, aby z jednodenní trasy v neznámém prostoru zaznamenali své zážitky a nakreslili svou trasu. Z pokusů vyplynuly tři stupně porozumění (životnímu) prostoru

podle STÜCKRATH, 1963, in: RINSCHÉDE 2005, překresleno

Standard	Škol. stup.	Téma (pouze příklady) Zdroj: http://www.nationalgeographic.com/xpeditions/standards/matrix.html/
2 Mentální mapy lidí, místa a prostředí v prostorovém kontextu	K-2	Ztratil/a jsem se (nevím, kde jsem).
	3-5	Kudy bych měl/a jít.
	6-8	Jak najdu správnou cestu, abych ...
	9-12	Snění za bílého dne ve městě: měli byste vidět to, co vidím já.
3 Analýza prostor, lidé, místa prostředí na povrchu Země	K-2	Kde v USA bych chtěl/a bydlet?
	3-5	Geografie pizzerií (body, linie a plochy).
	6-8	Průzkum prostorového uspořádání města, kde žiji.
	9-12	Mezinárodní obchod v globální vesnici.
4 Přírodní/ fyzické a humánní charakteristiky míst	K-2	Objevování fyzickogeografických a humánních charakteristik povrchu Země.
	3-5	Jedinečnost a zvláštnost města, kde žiješ.
	6-8	Co fotografie vypovídají o místní kultuře?
	9-12	Místa a procesy: vliv přírodních procesů na utváření místa.
5 Lidé vytvářejí regiony, aby interpretovali komplexitu na Zemi	K-2	Použití mapy při poznávání regionů.
	3-5	Expedice na severní pól a jižní pól.
	6-8	Prostorová organizace: identifikace funkčních regionů.
	9-12	Pochopení regionální komplexity a vztahů pomocí analýzy jednotlivých vrstev.
6 kultura a zkušenost ovlivňuje vnímání lidí (místa a regiony)	K-2	Mentální mapa v multikulturním prostředí.
	3-5	Výprava Lewise a Clarka na americký Západ (1803): představy a skutečnost.
	6-8	Kulturní symboly a charakteristiky míst.
	9-12	Vytvoření informačních web stránek města se zaměřením na zájmy teenagerů.

Rodičovská kontrola.

Co dcera/syn zná ze zeměpisu?

Dcera/syn dovede/umí:

po 4 letech studia

- přesně slovně popsat a vysvětlit cestu z domova do školy?
- umístit na mapě světa sedm světadílů (kontinentů) a čtyři oceány a ukázat a poznat některé země v Jižní Americe, Evropě, Africe a Asii?

po 8 letech studia

- popsat umístění/polohu a některé fyzické a humánní charakteristiky míst, o kterých se mluví v každodenním zpravodajství?

po 12 letech studia

- umístit na mapě světa některá místa, o kterých se zmiňují v televizních nebo v rozhlasových zprávách, popsat kulturní, politické a ekonomické charakteristiky těchto míst?

Příklad tématu v geografii místa v Anglii/Walesu: Představy (images) o státě (národní kurikulum)

Cíl

- zlepšit porozumění žáků o místech

Charakteristika

- nápomocné jsou otázky k jejich počátečním dojmům z nějakého státu
- žáci zkoumají jak stereotypy, které se o státech vytvořily, tak také možnost jak tyto stereotypy překonat
- žáci se dozvědí, jak poznat předsudky v různých zdrojích informací, jak analyzovat textové informace, fotografie, filmy a videa

Otázky, které se v tomto tématu vztahují k místu

(práce s fotografiemi)

- Jak tato místa vypadají?
- Jaké pocity fotograf vytváří v pozorovateli?
- Jaké sdělení obrazy dávají?
- Kdo vybral tyto záběry? Proč zrovna tyto záběry?
- Vypovídají záběry celou "pravdu" o daném místě?

Zdroj: Vávra (2006): Pojetí výuky zeměpisu (geografie) v britském kurikulu. <http://www.rvp.cz/clanek/711/853>

Geografická témata, která britská subkomise CGE IGU navrhuje zařadit do Charty

- vývoj a charakteristiku globalismu a komunalismu (globální/lokální)
- mravní a etické dimenze v geografii spolu se spornými otázkami moci, vlivu a kontroly
- problémy chudoby, rovnosti a sociální spravedlnosti, které se týkají lidí a míst a lidí v místech
- geografie "budoucnosti,, - kreativní přemýšlení o budoucnosti (předpokládaná/, přijatelná/preferovaná)
(Více na: <http://www.geography.org.uk/events/annualconference/>)
- hodnocení, které je zaměřené na osobní pokrok žáka v geografické výuce

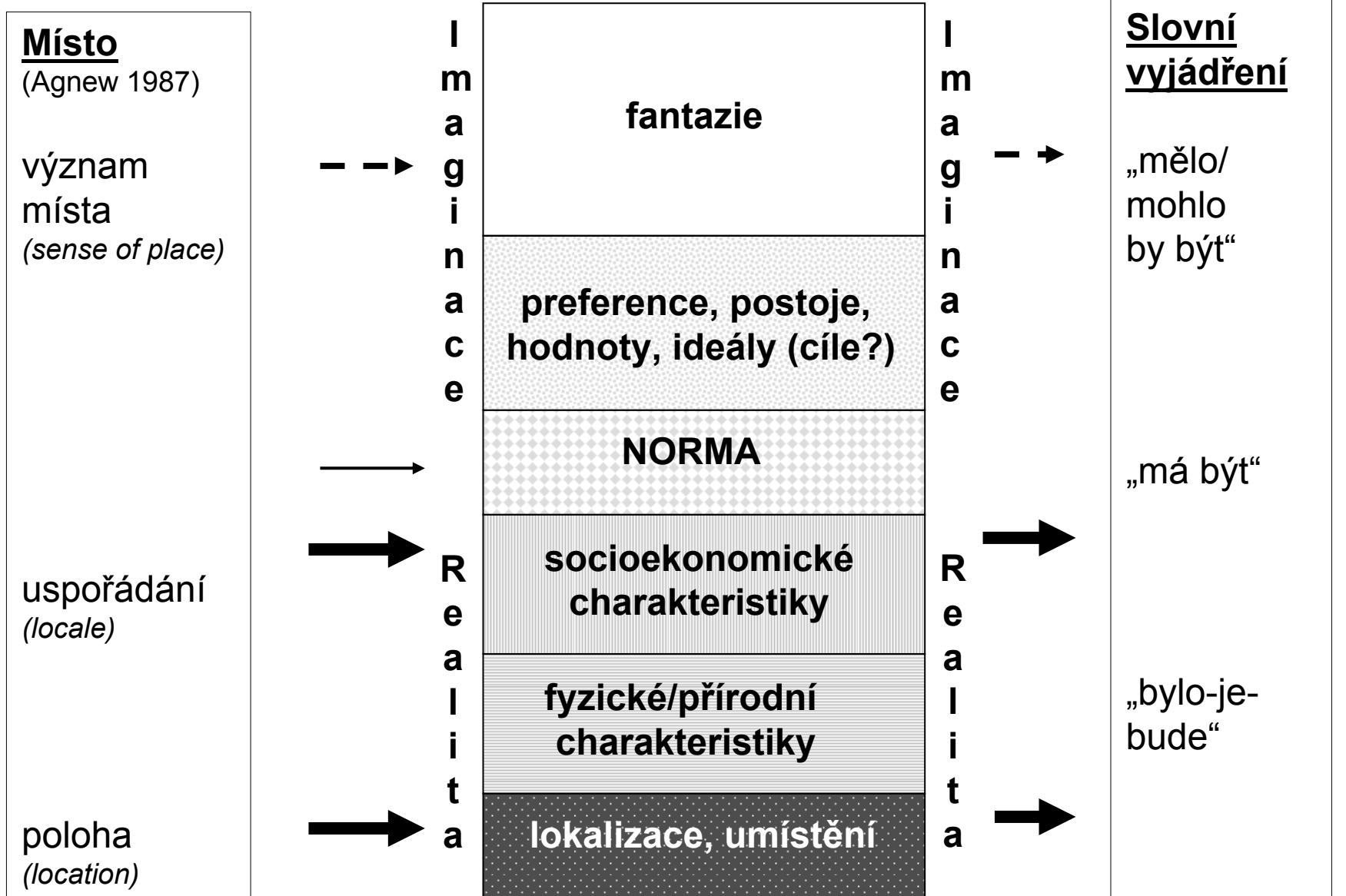
Příklady využití ve výuce: pexeso a cesta

- pexeso a popis cesty
 - nafocení objektů a úprava do dvojic (výseč a celý objekt)
 - umístění objektů do mentální mapy a porovnání s „reálnou“ mapou
 - umístění dominant do mentální mapy a porovnání seznamů různých tvůrců
 - popis cesty pro návštěvníka/cizince

Příklady využití ve výuce: regionální literatura

- charakteristika dvěma/více osobami
(návštěvník/místní, žena/muž, dítě/dospělí)
- charakteristika změn v čase
(vzpomínky/současnost, generační/rodinná charakteristika, charakteristika před 50-100 lety a vlastní/současná)

Struktura projektu

Shrnutí

- MÍSTO ve vztahu k prostoru, regionu, krajině
- místo ve fyzické geografii a v humánních geografiích
- „objektivita“ a „subjektivita“ při používání koncepce místa
- koncepce místa ve škole
 - navazuje na stávající praxi
 - rozšiřuje ji
 - neznamená růst kvantity učiva ale zvyšování kvality

Použité zdroje

1. **CÍLEK, V. et al. (ed.):** *Vstoupit do krajiny. O přírodě a paměti středních Čech.* Středočeský kraj 2004. <http://krajina.kr-stredocesky.cz/uvod.asp>
2. **CLOKE, P. et al. (ed.):** *Instrudicing Human Geographies.* 2nd Edition, Hodder Arnold 2005, 650 str. ISBN 0-340-88276 X
3. **DUNCAN, J. (2000):** *Place.* In: R.J. Johnston, D. Gregory, G. Pratt & M. Watts (eds.): **Dictionary of Human Geography.** Blackwell Publishers Ltd., 4th Edition, ss. 582-584. ISBN 0-631-20561-6
4. **KNOX, P.L.; MARSTONOVÁ, S. A. (2004):** *Places and regions in global kontext: human geography.* Pearson Education, Prentice Hall, 3th edition Upper Saddle River, New Jersey, 530 str. ISBN 0-13-101518-4